

VERSLAG N.A.V. DERDE CONSULTATIEFASE (16 OKT – 14 NOV 2018)

Ontwikkelteam Nederlands

1. Achtergrond

In maart 2018 zijn negen ontwikkelteams met daarin leraren en schoolleiders uit het primair en voortgezet onderwijs begonnen met de uitwerking van de benodigde kennis en vaardigheden voor de leergebieden Nederlands, Engels/Moderne vreemde talen, Rekenen & Wiskunde, Digitale geletterdheid, Burgerschap, Bewegen & Sport, Kunst & Cultuur, Mens & Maatschappij en Mens & Natuur.

De ontwikkelteams werken in ontwikkelsessies per leergebied aan 1) een visie, 2) grote opdrachten en 3) bouwstenen van kennis en vaardigheden. De bouwstenen vormen de basis voor de herziening van kerndoelen en eindtermen. Na elke ontwikkelsessie volgt er een consultatieperiode waarin de ontwikkelteams feedback en inbreng verzamelen op hun tussenproducten. In het consultatieverslag beschrijft het ontwikkelteam de keuzes die zij hebben gemaakt bij het verwerken van deze feedback en inbreng. U kunt alle tussenproducten en consultatieverslagen tot nu toe vinden op onze website:

<https://curriculum.nu/tussenproducten-en-feedback/>.

Dit consultatieverslag beschrijft het verloop van de derde consultatieperiode (16 oktober t/m 14 november 2018): de reacties die het team heeft ontvangen en de manier waarop zij deze hebben benut om de grote opdrachten aan te passen. Meer informatie over de aanpak van het consultatieproces leest u in de bijlage van dit document (vanaf p.11).

2. Samenvatting aanpassingen ten behoeve van tussenproduct 'grote opdrachten'

In de derde consultatieperiode heeft het ontwikkelteam veel complimenten gekregen op de herziene set van zeven grote opdrachten. Stakeholders vinden dat de essenties van het leergebied duidelijk naar voren komen en dat de brede onderwijsdoelen – kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming – in balans en herkenbaar terug komen in de verschillende grote opdrachten. Het ontwikkelteam heeft geen nieuwe grote opdrachten toegevoegd aan de set van grote opdrachten, ondanks enkele voorstellen daarvoor van stakeholders.

Het ontwikkelteam heeft op basis van de vaak zeer concrete feedback alle grote opdrachten aangescherpt, met name op het gebied van benodigde talige en culturele kennis. De grootste aanpassingen zijn gedaan in grote opdrachten 2 rondom metacognitie en grote opdracht 6 rondom literatuur. Daarnaast zijn gehanteerde begrippen geëxpliciteerd en opgenomen in de bijgevoegde begrippenlijst.

In hoofdstuk 3 zullen de feedback en de bijbehorende beslissingen per subthema worden toegelicht.

3. Aanpassingen weergegeven o.b.v. de volgende aspecten

3.1 Input en/of feedback verwerkt ten behoeve van de grote opdrachten

Algemeen: essenties van het leergebied

Na de tweede ontwikkelsessie leverde het ontwikkelteam een conceptversie van tien grote opdrachten op. Op basis van de feedback heeft het ontwikkelteam in de derde ontwikkelsessie (3 t/m 5 oktober) deze set herschreven en teruggebracht naar zeven grote opdrachten. In de derde consultatieperiode kreeg het ontwikkelteam veel complimenten op deze herziene set van zeven grote opdrachten. Zo vond men dat de vakdidactische en wetenschappelijke inzichten duidelijk zichtbaar zijn in het tussenproduct, dat de grote opdrachten ruimte bieden om vakoverstijgend te werken, dat de brede vaardigheden herkenbaar zijn en dat de relatie tussen grote opdrachten onderling en de relatie met de visie helder is. Verder vond men dat de grote opdrachten een goede balans laten zien in de communicatieve, conceptuele en expressieve functie van taal en passend zijn bij een digitale en globale samenleving, waarin kritische en creatieve (taal)vaardigheden van groot belang zijn.

Ook heeft het ontwikkelteam veel waardevolle feedback ontvangen, waarmee ze de visie, toelichting met visualisatie en zeven grote opdrachten die in essentie hetzelfde zijn gebleven, opnieuw heeft aangescherpt.

Algemeen: visie

Zowel in de visie op het leergebied als in de grote opdrachten kan volgens enkele stakeholders het belang van geletterdheid en taalcompetentie in een geletterde samenleving sterker worden aangezet. Het ontwikkelteam heeft daarom niet alleen de visie daarop aangepast, maar dit ook in de toelichting en de inleiding op de grote opdrachten 1 (sterke taalbasis) en 4 (doelgericht communiceren) benoemd. Ook is 'geletterdheid' als begrip in de begrippenlijst opgenomen. Bovendien heeft het ontwikkelteam de gezamenlijke set van concept-tussenproducten een titel meegegeven: 'Denken, spelen en werken met taal', om de essentie van het leergebied in één zin weer te geven.

Algemeen: toelichting met visualisatie

Om de relaties tussen de grote opdrachten zichtbaar en duidelijk te maken heeft het ontwikkelteam tijdens de derde ontwikkelsessie een toelichtende tekst met bijbehorende visualisatie geschreven. Daarbij vormen de drie kerninhouden uit de visie (taal & communicatie, taal & cultuur, taal & identiteit) het uitgangspunt. Deze toelichting met visualisatie wordt door veel stakeholders gewaardeerd, maar kan ook nog worden aangescherpt, zo blijkt uit de feedback.

Allereerst wordt genoemd dat de buitenste cirkel van de visualisatie de drie hoofddoelen van het onderwijs, kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming zou moeten bevatten in plaats van de begrippen 'wereld', 'omgeving' en 'maatschappij'. Het ontwikkelteam heeft dit advies overgenomen, waardoor de samenhang met Engels/MVT en Kunst & Cultuur ook duidelijker zichtbaar is, aangezien zij ook de drie hoofddoelen benoemen. In afstemming met Engels/MVT is er in de toelichting een alinea opgenomen waarin de brede vaardigheden (tweede ring van de visualisatie) worden toegelicht: leren denken en handelen, zichzelf leren kennen, en leren omgaan met anderen.

Beide ontwikkelteams hebben ook de overeenkomsten en verschillen tussen de leergebieden duidelijker zichtbaar gemaakt. In de toelichting wordt benadrukt dat beide

leergebieden leerlingen talig toerusten voor hun volwaardige participatie in een meertalige en interculturele samenleving. Een verschil betreft de benadering van de grote opdrachten. Waar het leergebied Nederlands kiest om elke grote opdracht vanuit ten minste twee kerninhouden (taal & communicatie, taal & cultuur, taal & identiteit) vorm te geven, kiest het leergebied Engels/MVT er als samengesteld leergebied voor om elke grote opdracht vanuit één perspectief (communicatief, intercultureel, (meta)cognitief perspectief) vorm te geven, zodat per moderne vreemde taal accenten kunnen worden gelegd.

Ten slotte heeft het ontwikkelteam in de toelichting op de eerste drie grote opdrachten duidelijker benoemd dat er bij deze grote opdrachten ook expliciet aandacht is voor de communicatie over taal en taalgebruik.

Algemeen: definities

De begrippenlijst wordt als prettig ervaren door een aantal stakeholders. Tegelijkertijd vinden sommige stakeholders enkele begrippen niet goed gekozen of nog onvoldoende uitgelegd. Pabo-opleiders vinden dat het begrip 'schrijven' (stellen en/of handschrift) moet worden toegelicht. Het ontwikkelteam heeft daarom zowel 'schrijven' als 'schrift' in de begrippenlijst uitgewerkt. Ook de begrippen 'communicatie', 'taalontwikkeling', 'rijke teksten', 'literatuur', 'leesmotivatie' en 'leesplezier' zijn opgenomen en uitgewerkt in de begrippenlijst. Het ontwikkelteam heeft ook – in afstemming met Engels/MVT – het begrip 'taaltaak' vervangen door 'talige activiteit' en 'schools functioneren' door 'functioneren op school'. 'Talensensibilisering' is daarentegen een begrip dat het ontwikkelteam niet opneemt. Liever spreekt het ontwikkelteam van 'taalbewustzijn', in afstemming met het ontwikkelteam Engels/MVT. Beide ontwikkelteams hebben dat begrip opgenomen in hun begrippenlijst.

Algemeen: ontbrekende onderwerpen/perspectieven

Meerdere stakeholders benoemen dat de overgang van alledaagse naar (meer) academische taal (school- en vaktaal) nog meer mag worden uitgewerkt. Het ontwikkelteam heeft dit aspect daarom zowel in de toelichting/visualisatie als in de grote opdrachten 1 en 4 expliciet opgenomen. In de bouwstenen zal dit verder worden uitgewerkt.

Verschillende stakeholders, met name uit de wetenschap, geven aan dat het culturele perspectief in de grote opdrachten teveel ontbreekt, dat de link tussen taal, cultuur en literatuur explicieter gemaakt kan worden en dat literatuurgeschiedenis zeker een plek verdient in een van de grote opdrachten. Het ontwikkelteam is het ermee eens dat in verschillende grote opdrachten het cultuur-historische perspectief beter uitgewerkt kan worden, onder andere in grote opdrachten 3, 4 en 6, en heeft in laatstgenoemde grote opdracht nu ook literatuurgeschiedenis opgenomen.

Naar aanleiding van de feedback is ook in grote opdrachten 2 en 3 'het werken aan taalbewustzijn' explicieter uitgewerkt. Dit is gebeurd in nauwe afstemming met het leergebied Engels/MVT.

Ten slotte is door de vakvereniging genoemd dat het domein metacommunicatie ontbreekt. Het ontwikkelteam heeft ervoor gekozen dit niet als apart domein op te nemen in de visualisatie, maar terug te laten komen in de toelichting bij de visualisatie. In die tekst benoemt het ontwikkelteam dat communicatie over taal, cultuur en taalgebruik met name in grote opdrachten 1, 2 en 3 is uitgewerkt. In grote opdracht 2 is bovendien expliciet gemaakt dat leerlingen leren ook taal moeten leren om functioneel over taalgebruik en taalleren te kunnen communiceren.

Algemeen: samenhang met Engels/MVT

Wat betreft de samenhang met het leergebied Engels/MVT vinden de meeste stakeholders dat dit voldoende of zelfs goed zichtbaar is. Tegelijkertijd geven enkele stakeholders aan dat het eigene van het leergebied Nederlands wel zichtbaar moet blijven. Het ontwikkelteam heeft ervoor gekozen om het begrip 'Nederlandse taal' in plaats van 'taal' te gebruiken en meer het accent te leggen op het ontwikkelen van het Nederlands als gemeenschappelijke taal.

Ook wordt gezegd dat het leergebied net als het leergebied Engels/MVT wel meer zou kunnen insteken op het ontwikkelen van taalbewust(zijn), zeker als het gaat om de grote opdrachten rondom een levenlang taalleren (GO 2) en meertaligheid en de culturele aspecten daarvan (GO 3). Het ontwikkelteam heeft nu in de grote opdrachten 2 en 3 het belang van taalbewustzijn en bewust taalgebruiken en taal leren meer uitgewerkt: leerlingen krijgen steeds meer inzicht in hoe je taal leert en gebruikt (GO 2) en ze verwerven gefundeerde inzichten over meertaligheid, taalvariatie en -verandering (GO 3). Ten slotte is in de grote opdracht rondom meertaligheid (GO 3) ook het eigene van het leergebied duidelijker naar voren gebracht: het gaat erom dat leerlingen hun (thuis)talen en taalvariëteiten leren inzetten ten behoeve van de ontwikkeling van het Nederlands.

Algemeen: samenhang met Kunst & Cultuur

De samenhang met het leergebied Kunst & Cultuur zou nog explicieter gemaakt kunnen worden in de grote opdrachten rondom literatuur en creativiteit (GO 6 en 7). Het ontwikkelteam heeft deze feedback verwerkt door literatuur en het experimenteren met taal en vormen van taal als kunstuiting te beschrijven. Ook is in GO 7 het creatieve proces op dezelfde wijze uitgewerkt als het leergebied Kunst & Cultuur en is er meer aandacht voor reflectie van eigen en andermans werk.

Algemeen: samenhang met burgerschap

Het werken aan elementen uit het leergebied Burgerschap zou sterker in de verschillende grote opdrachten kunnen worden uitgewerkt, met name in de grote opdracht rondom literatuur: literatuur in dienst van socialisatie en persoonsvorming. Het ontwikkelteam heeft het werken aan burgerschap nu expliciet verwerkt in GO 1, als een van de thema's/onderwerpen waaraan in het leergebied Nederlands gewerkt kan worden. Ook in GO 3 rondom meertaligheid is de relatie met het leergebied Burgerschap duidelijker uitgewerkt door aandacht te besteden aan het inzicht in de eigen (meer)talige cultuur en identiteit en in die van anderen. Ook in GO 5 rondom het kritisch verwerken van informatie komt het werken aan burgerschap terug. Hierin is het aspect oordeelsvorming uitgewerkt: leerlingen moeten leren hun mening en/of oordeel uit te stellen, totdat ze genoeg informatie hebben verzameld, zodat ze op basis van het verdiepen in die informatie zelf een oordeel kunnen vormen. Ten slotte besteedt ook GO 6 rondom literatuur expliciet aandacht aan burgerschap, doordat leerlingen moeten leren reflecteren op eigen en andermans (sub)cultuur, wat hen helpt om respect en tolerantie te ontwikkelen. In de toelichting is de beschrijving van de relatie met het leergebied Burgerschap nu toegevoegd.

Algemeen: samenhang met de andere leergebieden

De samenhang met de andere leergebieden zou volgens sommige stakeholders ook sterker kunnen zeker als het gaat om het leren van school- en vaktaal in andere leergebieden. In GO 1 rondom de sterke taalbasis is daarom nog sterker het belang benadrukt van het werken aan onderwerpen en thema's uit andere leergebieden. Daarbij is ook benoemd dat leerlingen passende taalregisters moeten leren hanteren, waarbij leerlingen niet alleen dagelijkse taal maar ook steeds meer school- en vaktaal gebruiken,

wat ook in het vervolgonderwijs erg belangrijk is. Ook in GO 4 rondom doelgericht communiceren wordt het gebruik van formele taal en taalregisters, inclusief school- en vaktaal, uitgewerkt.

Daarnaast heeft het ontwikkelteam besloten om in de werkgroep Samenhang het onderwerp 'Taal in andere vakken' te agenderen, zodat in alle leergebieden in een of meerdere grote opdrachten aandacht wordt besteed aan het aanleren van de vaktaal en het taalgebruik van het desbetreffende leergebied door middel van taalgericht vakonderwijs. Het ontwikkelteam Nederlands heeft de suggesties gedaan om gezamenlijk met ontwikkelteams van andere leergebieden een of meerdere bouwstenen 'Taal in het desbetreffende leergebied' te ontwikkelen. Inspiratie voor deze suggestie vond het ontwikkelteam in de uitwerkingen van de Common Core State Standards (US).

Algemeen: brede vaardigheden

De brede vaardigheid 'Oriëntatie op jezelf, studie en beroep' wordt in verschillende grote opdrachten genoemd, zonder dat de uitwerking daarvan duidelijk is. Daarnaast is niet altijd duidelijk, aldus stakeholders, hoe de brede vaardigheden die onder de grote opdrachten worden genoemd, een plek krijgen in betreffende grote opdrachten. Het ontwikkelteam heeft per grote opdracht kritisch gekeken naar de relevante brede vaardigheden en ervoor gekozen om aan elke grote opdracht minder brede vaardigheden te koppelen. Ook heeft het team in de tekst onder het kopje 'inhoud' de uitwerking van de betreffende brede vaardigheid gekoppeld aan de uitwerking van de leergebiedspecifieke kennis en vaardigheden. In de literatuurlijst is de handreiking Brede vaardigheden opgenomen.

Algemeen: redactioneel

Stakeholders benoemen het 'indikken van de grote opdrachten' als erg positief: overlap is grotendeels verdwenen, de essenties zijn helder. Maar zowel in titels als in uitwerkingen van de grote opdrachten zouden volgens enkele stakeholders de stijl en formuleringen nog beter op elkaar kunnen worden afgestemd. Het ontwikkelteam heeft de titels aangepast maar daarbij wel de inhoud boven de vorm gesteld. Ook heeft het ontwikkelteam de uitwerking bondig en helder proberen neer te zetten. Uitleg van begrippen is daarbij zoveel mogelijk verplaatst naar de begrippenlijst, waardoor de tekst op een aantal plaatsen coherenter is geworden.

Specifiek: GO 1 Sterke taalbasis

Volgens een aantal stakeholders zouden de begrippen 'sterke taalbasis', 'rijke taalbasis' en zou de ontwikkeling van dagelijkse taal naar academische taal (school- en vaktaal) beter moeten worden uitgewerkt. Ook zouden literaire teksten expliciet benoemd moeten worden in deze grote opdracht, omdat het lijkt alsof het hier nu enkel om zakelijke teksten gaat. Het ontwikkelteam heeft alle vier de aanbevelingen overgenomen, waarbij de eerste twee aanbevelingen zijn opgenomen in de begrippenlijst en de laatste twee aanbevelingen expliciet zijn verwerkt in de lopende tekst van deze grote opdracht en in de andere grote opdrachten.

Met name pabo-opleiders en jonge-kind-experts geven aan dat sociale interactie, taalaanbod en taalproductie meer in relatie tot elkaar moeten worden beschreven in plaats van allemaal in een aparte alinea. Het ontwikkelteam heeft de feedback verwerkt en gekozen om te beginnen met het belang van interactie en daar een rijk taalaanbod en uitgedaagde taalproductie aan te koppelen. Ook de toelichting/visualisatie is daarop aangepast.

Ten slotte geven stakeholders aan dat de taalontwikkeling in GO 1 goed wordt uitgewerkt maar dat de denkontwikkeling beter moet terugkomen in de uitwerking. In de grote opdracht heeft het ontwikkelteam daarom taal als instrument voor het denken en de conceptualiserende functie van taal meer uitgewerkt in het eerste deel van de grote opdracht. Ook in de concept-bouwsteen Interactie is dit meteen meegenomen. Daarin komt de denkontwikkeling expliciet terug bij de uitwerking van de taaldenkfuncties in de verschillende fasen van het onderwijs.

Specifiek: GO 2 Leven lang taal ontwikkelen

Het grootste deel van de stakeholders is het erover eens dat GO 2 een zelfstandige grote opdracht is en moet blijven. Wel is er veel feedback van stakeholders, met name op de in de titel gehanteerde begrippen 'autonoom' en 'taallerend vermogen ontwikkelen'. Omdat het begrip 'autonoom' verwarring oplevert, heeft het ontwikkelteam besloten dit begrip in titel en grote opdracht te vervangen door 'competent' en 'bewust'. Daarnaast heeft het ontwikkelteam de grote opdracht aangescherpt, waardoor duidelijk is dat leerlingen niet werken aan hun taallerend vermogen, maar juist hun taalvermogen gebruiken om hun taalgebruik te ontwikkelen. Ze doen dat door kennis en gebruik van taal en reflectie daarop.

Het ontwikkelteam heeft in afstemming met het leergebied Engels/MVT de ontwikkeling van taalbewustzijn uitgewerkt, evenals het verwerven van taal om functioneel over taalgebruik en taalleren te kunnen communiceren. Daarbij heeft het ontwikkelteam duidelijk aangegeven dat de ontwikkeling van taalbewustzijn parallel loopt met de cognitieve ontwikkeling en taalontwikkeling van leerlingen en dat leerlingen metacognitieve strategieën inzetten op basis van noodzaak en behoefte en niet als doel op zich.

Specifiek: GO 3 Bewust gebruiken van (thuis)talen en taalvariëteiten

Stakeholders geven aan dat taal- en cultuurbewustzijn een duidelijkere plek in deze grote opdracht moeten krijgen en dat de kennisaspecten beter kunnen worden uitgewerkt. Daarbij zou meertaligheid niet alleen op het individu betrokken moeten worden, zoals in de eerste uitwerking het geval was maar ook op de betekenis ervan in de samenleving, zoals het leergebied Engels/MVT dat ook heeft benoemd.

Het ontwikkelteam heeft de feedback op al deze punten verwerkt en daarbij nauw afgestemd met het leergebied Engels/MVT. De gereviseerde grote opdracht beschrijft eerst meertaligheid binnen de Nederlandse samenleving en wat dat betekent voor leerlingen, als het gaat om het omgaan met overeenkomsten en verschillen in (thuis)talen, taalvariëteiten en (sub)culturen. Daarbij heeft het ontwikkelteam kennis, inzichten en ervaringen omtrent meertaligheid uitgewerkt en gekoppeld aan de ontwikkeling van taalbewustzijn en empathisch vermogen en heeft het ontwikkelteam ook de culturele aspecten ervan een plek gegeven. In de tweede alinea ligt de nadruk op het belang van het gebruiken van het eigen meertalige repertoire van leerlingen bij het communiceren en bij het leren van het Nederlands, waarbij werken aan zelfvertrouwen en spreekdurf in het Nederlands belangrijke componenten zijn.

Specifiek: GO 4 Doelgericht communiceren

Veel stakeholders zijn positief over de essentie en uitwerking van deze grote opdracht. In deze grote opdracht zou volgens stakeholders wel sterker het accent moeten liggen op het belang van schriftelijk communiceren in een geletterde samenleving, omdat dit een belangrijke vaardigheid is die leerlingen vooral op school moeten verwerven. Daarbij zou de kenniscomponent van doelgericht communiceren meer moeten worden uitgewerkt.

Het ontwikkelteam heeft in de relevantie van de grote opdracht het belang van het leren schriftelijk communiceren benadrukt, zonder daarbij het belang van doelgerichte mondelinge communicatie uit het oog te verliezen. In zowel het onderdeel 'relevantie' als 'inhoud' krijgen daarbij formele registers en school- en vaktaal meer aandacht dan in de vorige versie van de grote opdracht. Ook zijn de kenniselementen expliciet benoemd, zoals kennis van communicatieve doelen, tekstgenres, de effecten van talige en retorische middelen en het belang van taalnormen. De definities van de begrippen 'taalnorm' en 'taalontwikkeling' zijn beschreven en opgenomen in de begrippenlijst.

Specifiek: GO 5 Kritisch informatie verwerken

Met name ontwikkelscholen, leraren en leerlingen zijn heel positief over deze grote opdracht vanwege het belang ervan in de huidige, digitale samenleving en het feit dat dit een zelfstandige grote opdracht is. Een aantal stakeholders geeft de volgende punten feedback: kritisch informatie verwerken mag geen geïsoleerde vaardigheid worden, kritisch informatie verwerken zonder kennis van de inhoud is onmogelijk en kritisch informatie verwerken verloopt niet volgens een vast stappenplan. Ook zou het talige aspect van kritisch informatie verwerken duidelijker moeten worden uitgewerkt, omdat de leergebiedspecifieke focus anders ontbreekt.

Het ontwikkelteam herkent de feedback en heeft alle feedback verwerkt. Daarbij is de relatie met de grote opdrachten rondom Doelgericht communiceren (GO 4) en Literaire competentie (GO 6) geëxpliciteerd. Ook het kenniscomponent is uitgewerkt, met name rondom het bewustwordingsaspect bij leerlingen. Leerlingen moeten leren dat hoe meer je van een onderwerp afweet, hoe kritischer je kunt zijn en hoe beter je een oordeel kunt vormen. De inhoud wordt niet langer in vijf didactische stappen beschreven en ook de volgorde van de beschrijving is aangepast. Leerlingen krijgen namelijk in het dagelijkse en schoolse leven ook ongevraagd informatie tot zich die ze moeten verwerken, en hebben dus lang niet altijd eerst een informatievraag geformuleerd. Bij het kritisch informatie verwerken is de rol van talige, visuele en retorische middelen uitgewerkt voor het beoordelen van kwaliteit, betrouwbaarheid en oordeelsvorming.

Specifiek: GO 6 Leesmotivatie en ontwikkeling van literaire competentie

Veel stakeholders hebben waardering voor de aandacht voor leesmotivatie en leesbevordering. Tegelijkertijd hebben ze ook feedback op de titel en uitwerking van deze grote opdracht: leesbevordering is namelijk geen opdracht aan de leerling, maar een opdracht aan de school en de leraar. Het ontwikkelteam heeft daarom zowel in de titel als in uitwerking de focus gelegd op het ontwikkelen van leesmotivatie en plezier om te lezen, waarbij leerlingen kennismaken met een breed aanbod van literaire teksten, ze inzicht krijgen in de eigen leesvoorkeuren en een keuze hebben in de te lezen teksten.

Veel stakeholders vinden de relevantie niet sterk uitgewerkt: het is teveel een verantwoording of verdediging waarom literatuur een plek in het curriculum verdient, waarbij er te weinig aandacht is voor de waarde van literatuur. Het ontwikkelteam heeft de relevantie daarom bondiger geformuleerd, waarbij het vergroten van zicht op nabije en andere werelden, het bieden van een inkijk in het hoofd en de cultuur van anderen, het ontwikkelen van empathie en het opdoen van positieve leeservaringen zijn uitgewerkt.

Andere stakeholders geven aan dat de vier genoemde literaire competenties zouden moeten worden uitgewerkt en dat ook andere begrippen toelichting of vervanging behoeven (bijvoorbeeld het begrip 'narratief'). Ook lijkt het volgens stakeholders alsof in deze grote opdracht de nadruk meer ligt op receptieve vaardigheden (lezen) dan op productieve vaardigheden (spreken, schrijven). Het ontwikkelteam heeft de vier literaire

competenties uitgewerkt en opgenomen in de begrippenlijst. Ook worden de competenties uitgewerkt in concrete kennis en vaardigheden in de bouwsteen Literaire competentie. Het begrip 'narratief' is vervangen door 'verhaal'. Daarnaast heeft het ontwikkelteam de grote opdracht aangescherpt, zodat het communiceren over leeservaringen, het praten en schrijven over literaire teksten en het zelf creëren van literaire teksten duidelijker naar voren komt. Onder 'literaire teksten' verstaat het ontwikkelteam fictie, literaire non-fictie en poëzie als ook prentenboeken, kinder-, jeugd-, adolescenten- en volwassenenliteratuur.

Specifiek: GO 7 Experimenteren met taal en vormen van taal

Stakeholders, waaronder ook de leerlingen zelf, waarderen de plek die het creatief omgaan met taal en vormen van taal in het curriculum Nederlands heeft gekregen en vinden het een goede keuze om dit als aparte grote opdracht te formuleren, ook vanwege het bevorderen van taalplezier en de motivatie van leerlingen. Maar er zijn ook nog enkele aanscherpingen nodig. Zo kan het creatieve proces beter worden uitgewerkt en moet daarbij ook de titel worden aangescherpt.

Het ontwikkelteam heeft daarom in de titel het belang van de grote opdracht in het kader van taalplezier en zelfvertrouwen opgenomen. Ook is de volgorde van de alinea's omgedraaid, waarbij het creatieve proces van divergeren en convergeren is uitgewerkt evenals de talige kennis, vaardigheden en technieken die daarvoor nodig zijn en steeds meer worden opgebouwd. Ook is in de uitwerking de afstemming met het leergebied Kunst & Cultuur gezocht, zodat beide leergebieden het creatieve proces bij het (talig) creëren op dezelfde wijze uitwerken.

3.2 Input en/of feedback die niet is verwerkt in de grote opdrachten

Algemeen: extra grote opdrachten

Verschillende stakeholders doen voorstellen voor het toevoegen van een extra grote opdracht, zoals een aparte grote opdracht Onderzoeksvaardigheden, Taalwetenschap en Cultureel erfgoed. Het ontwikkelteam heeft besloten geen extra grote opdrachten toe te voegen aan de huidige zeven. Onderzoeksvaardigheden maken deel uit van de brede vaardigheden – kritisch en probleemoplossend denken en handelen – die geïntegreerd in de grote opdrachten en bouwstenen worden uitgewerkt. Het ontwikkelteam is het met de stakeholders eens dat onderwerpen uit de taalwetenschap, zoals taalvariatie en inzicht in taalverwerving, en aandacht voor cultureel erfgoed belangrijk zijn. Ze worden sterker aangezet in de huidige grote opdrachten (GO's 3, 4 en 6) maar krijgen geen aparte grote opdracht.

Algemeen: samenvoegen grote opdrachten

Enkele stakeholders pleiten voor het samenvoegen van bepaalde grote opdrachten, hoewel de meerderheid van de stakeholders samenvoeging juist niet wenselijk acht. Grote opdrachten 1 en 2 zouden kunnen worden samengevoegd, evenals GO 4 en 5 en ook zouden GO 6 en 7 samengevoegd kunnen worden. Het ontwikkelteam voegt echter geen van deze grote opdrachten samen, omdat elk van deze grote opdrachten een op zichzelf staande essentie van het leergebied beschrijft. Daarbij onderschrijft het ontwikkelteam wel dat sommige grote opdrachten sterk onderling gerelateerd zijn. Zo is kritisch informatie verwerken (GO 5) nooit een doel op zich, maar nodig om tot doelgericht communiceren te komen (GO 4). Ook de taalontwikkeling en de voorwaardelijkheden daarvoor (GO 1) en de reflectie op taalleren en taalgebruik (GO 2) zijn nauw verbonden, maar toch ook duidelijk te onderscheiden van elkaar. Ten slotte bevat de grote opdracht rond de ontwikkeling van literaire competentie (GO 6) een duidelijk andere essentie dan de grote opdracht rond het experimenteren met taal en

vormen van taal (GO 7), hoewel het in beide grote opdrachten gaat om zowel literaire als zakelijke tekstvormen (feedback uit de tweede consultatiefase) en zowel om receptieve als productieve vaardigheden.

Specifiek: kennisdomeinen, passendheid doelgroepen, eindniveau talen en publicaties

Volgens enkele stakeholders zou in GO 1 'Werken aan een sterke taalbasis' de bijbehorende kennisdomeinen veel meer vanuit het leergebied moeten worden uitgewerkt in plaats van vanuit leergebiedoverstijgende thema's. Het ontwikkelteam is het daarmee oneens en benadrukt juist het belang van het werken aan gezamenlijke, leergebiedoverstijgende thema's, zoals duurzaamheid, democratie en macht om de samenhang tussen leergebieden te vergroten. Dat neemt niet weg dat er wel degelijk ook thema's en kennisdomeinen uit het leergebied Nederlands aan bod kunnen komen. Het verplicht stellen van bepaalde thema's voor alle leerlingen in po, (v)so en vo gaat het ontwikkelteam een stap te ver, hoewel het ontwikkelteam overweegt om bij het uitwerken van de adviezen voor het kerncurriculum van de bovenbouw een aantal onderwerpen uit het leergebied Nederlands rondom taal en cultuur op te nemen, waar leerlingen, leraren en scholen uit kunnen kiezen. Gedacht wordt aan thema's als taalverandering, canonisering, taalvariatie, taal in beroepen en moderne retorica.

Volgens een stakeholder past de grote opdracht 'Literaire competentie' (GO 6) onvoldoende bij het PRO-onderwijs, omdat leerlingen daar vooral functioneel zouden lezen. Het ontwikkelteam heeft deze feedback echter niet van andere stakeholders die met soortgelijke leerlingpopulaties werken ontvangen. Wel zal het ontwikkelteam in de bouwstenen expliciet maken wat precies aan kennis en vaardigheden van de leerlingen wordt verwacht.

Verder zouden volgens een stakeholder in het nieuwe curriculum de talen Engels en Nederlands gelijkwaardige doelen en een gelijk eindniveau moeten hebben. Het ontwikkelteam is het ermee eens dat voor de talen zoveel mogelijk afstemming gezocht moet worden, maar vindt dat dit alleen gedaan moet worden waar dat noodzakelijk is. Bijvoorbeeld als het gaat om een gezamenlijke uitwerking van vaardigheden en het hanteren van definities. Binnen het traject Curriculum.nu wordt echter geen uitspraak gedaan over de te behalen eindniveaus van de talen, omdat er voor de bovenbouw vo geen bouwstenen zullen worden ontwikkeld.

Ten slotte geeft een stakeholder aan dat er een bronnenlijst per grote opdracht zou moeten worden uitgewerkt in plaats van een overkoepelende bronnenlijst over alle grote opdrachten heen. Het ontwikkelteam acht dit niet wenselijk, omdat er grote overlap is tussen gebruikte bronnen voor de visie en tussen de verschillende grote opdrachten.

3.3 Input en/of feedback meenemen naar de vervolgfase

Algemeen: basisvaardigheden in de grote opdrachten

Volgens stakeholders zouden de basisvaardigheden, zoals het ontwikkelen van het handschrift en het leren lezen, ook in de grote opdrachten moeten worden uitgewerkt. Net als bij de verwerking van feedback na de tweede consultatiefase is het ontwikkelteam van mening dat beide basisvaardigheden in de bouwstenen moeten worden uitgewerkt. Wel heeft het ontwikkelteam ervoor gezorgd dat zowel het schrift als het leren lezen en schrijven worden benoemd in de toelichting/visualisatie en grote opdrachten, bijvoorbeeld GO 1 en GO 4.

Verder doen verschillende stakeholders de suggestie om repertoirekennis en taalbeschouwing, zoals genrekennis, vaktaal, conventies en taalgebruikskennis meer uit te werken in de grote opdrachten. Ook dat zal het ontwikkelteam in de bouwstenen verder uitwerken bij bouwstenen waar dat relevant is.

Algemeen: uitdagingen in de implementatiefase

Verschillende stakeholders benoemen de consequenties van de herziening van het curriculum Nederlands. De implementatie van deze samenhangende set grote opdrachten vraagt om een goede afstemming tussen en binnen leergebieden en vaksecties op scholen. Het voorkomen van overladenheid in uitvoering zal daarbij een grote uitdaging zijn. Investering in het pedagogisch-didactisch repertoire van leraren, goede voorbeelden en goede (bij)scholing en lerarenopleidingen zijn hierbij essentieel. Ook vraagt het curriculum om aanpassing van lesmethoden, toetsing en examinering, waarbij er aandacht moet zijn voor samenhang, maatwerk en productieve, moeilijker meetbare vaardigheden. Het ontwikkelteam heeft bovengenoemde punten neergelegd bij het bureau van Curriculum.nu als aandachtspunten voor de vervolgfase.

Algemeen: aandacht voor het jonge kind in de bouwstenen

Verschillende stakeholders vragen aandacht voor het ontwikkelingsperspectief en het taalontwikkelingsproces, dat niet lineair maar concentrisch verloopt. In de bouwstenen zal in de uitwerking van de verschillende fasen hieraan zo goed mogelijk gehoor worden gegeven, waarbij het ontwikkelteam de gemaakte keuzes bij het opbouwen van de verschillende fasen van ontwikkeling zal toelichten en verantwoorden.

Sommige stakeholders wijzen erop dat met name metacognitieve strategieën, reflectie op taalgebruik en taalleren (GO 2), doelgericht communiceren (GO 4) en kritisch (digitale) informatie verwerken (GO 5) niet te sterk moeten worden aangezet bij het jonge kind (fase 1), omdat in die fase vooral spel, dialoog, interactie en uitgedaagde taalproductie essentieel zijn. Het ontwikkelteam zal dit aandachtspunt inderdaad meenemen en is ook niet van plan om los van de leergebiedspecifieke inhoud een aparte bouwsteen 'metacognitie' te ontwikkelen. Deze vaardigheden zullen geïntegreerd worden binnen de leergebiedspecifieke kennis en vaardigheden, rekening houdend met de verschillende fasen van ontwikkeling.

Specifiek: bouwsteen meertaligheid

Sommige stakeholders geven aan dat ze het moeilijk vinden om zich concrete bouwstenen bij de grote opdracht rondom meertaligheid voor te stellen, terwijl andere stakeholders weer hele concrete suggesties doen. Het gaat bij deze grote opdracht volgens het ontwikkelteam Nederlands om het erkennen en bewust gebruiken van de eigen (thuis)taal van leerlingen bij het leren van de nieuwe taal. Dit zal echter nog concreter moeten worden uitgewerkt, gekoppeld aan taalbewustzijn. In nauwe afstemming met het leergebied Engels/MVT zal een bouwsteen rondom taalbewustzijn en meertaligheid worden ontwikkeld, waarbij zowel het samenlevingsperspectief als het perspectief van de taalleerder en -gebruiker wordt uitgewerkt.

Specifiek: adviezen voor bouwstenen

Enkele stakeholders uit onder andere het (v)so en praktijkonderwijs doen heel concreet aanbevelingen voor kennis en vaardigheden voor de grote opdrachten 4 (doelgericht communiceren) en 5 (kritisch informatie verwerken). Het ontwikkelteam heeft deze voorstellen meegenomen bij het ontwikkelen van de bouwstenen. Hetzelfde geldt voor de concrete suggesties voor GO 6 (leesmotivatie en literaire competentie) rondom voorlezen, literatuur- en cultuurgeschiedenis en literaire erfgoed.

BIJLAGE 1: CONSULTATIEPROCES

Algemene aanpak consultatieproces

De consultatie heeft verschillende doelen. Het eerste doel is het inhoudelijk verrijken van de tussenproducten. De ontwikkelteams kunnen immers niet zonder input van anderen de bouwstenen bij de grote opdrachten ontwikkelen. Zij hebben hierbij de deskundigheid en ervaringen van de rest van het onderwijs- en maatschappelijke veld nodig, waaronder leerlingen en ouders. Het tweede doel van de consultatiefase is de herkenbaarheid van de eindopbrengst voor leraren bevorderen. De ontwikkelscholen hebben hierin een belangrijke rol. Leraren zijn immers de beoogde gebruikers. Ten derde hebben veel betrokkenen een belang bij de inhoud van de eindopbrengst van ontwikkeltraject of spelen ze een rol in de realisatie van het uiteindelijke curriculum; ook voor hen is het belangrijk dat zij in deze fase al hun inbreng kunnen geven.

Bij de start van de consultatieperiode is het tussenproduct van alle ontwikkelteams met bijbehorende consultatievragen breed gedeeld met ontwikkelscholen en andere betrokkenen in het onderwijsveld en daarbuiten. De betrokkenen konden feedback aanreiken via een online feedbackformulier. Daarnaast zijn de leraren en schoolleiders uit de ontwikkelteams uitgenodigd bij verschillende bijeenkomsten die door diverse partijen zijn georganiseerd, om daar met aanwezigen in gesprek te gaan over de tussenproducten. De organisatoren van de bijeenkomsten konden daarna schriftelijke feedback aanleveren via de online feedbackformulieren. In een aantal gevallen waren er ook bijeenkomsten die meer gericht waren op het ophalen van input voor de komende ontwikkelsessie.

Binnengekomen reacties in de derde consultatieperiode

De derde consultatieperiode liep van 16 oktober tot 14 november. In totaal zijn er 555 feedbackformulieren ingevuld. Deels zijn dit persoonlijke reacties, maar er zijn ook formulieren ingevuld namens organisaties of naar aanleiding van bijeenkomsten. In de feedback zijn o.a. vakverenigingen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven vertegenwoordigd. Ook de ontwikkelscholen hebben gereageerd op de tussenproducten middels de feedbackformulieren. De ontwikkelscholen hadden de opdracht om hun inbreng te baseren op de feedback van het lerarenteam op hun school, van ouders, van leerlingen en waar mogelijk het aansluitend onderwijs en maatschappelijke organisaties rondom de school. De specifieke aantallen feedbackreacties zijn per leergebied als volgt:

Leergebieden	Nederlands	Rekenen/ Wiskunde	Engels/MVT	Burgerschap	Geletterdheid Dig.	Bewegen en sport	Kunst en Cultuur	Mens en Maatschappij	Mens en Natuur
Het aantal reacties via de website	79	51	52	82	47	47	71	62	64

Bent u benieuwd naar de binnengekomen reacties? Deze kunt u vinden op <https://curriculum.nu/ontvangen-feedback-3>.

Analyse van input en feedback

Het ontwikkelteam heeft de binnengekomen antwoorden geclusterd in thema's en geanalyseerd op grote lijnen in die reacties. Vervolgens zijn de reacties door de ontwikkelteamleden individueel en als team gewaardeerd. Op basis van de teamwaardering en bijbehorende argumentatie hebben de leden van het ontwikkelteam

vastgesteld (i) welke input en feedback in de grote opdrachten wordt verwerkt, (ii) welke input en feedback niet in de grote opdrachten wordt verwerkt en (iii) welke feedback naar de volgende fase wordt meegenomen.